

א. "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'".
 ב. "יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים
 כל ימי חייד".

ג. "וראה כהנים לבניך שלום על ישראל". (2)

ומבאר הגמרא: היכן באיזה מקום בברכת
 כהנים אומרן ישראל לפסוקים אלו?

רב יוסף אמר: בין כל ברכה וברכה של
 הכהנים או אומר ישראל פסוקים.

ורב ששת אמר: בהזכרת השם אומר
 ישראל פסוקים.

פליגי בה רב מרי ורב זביד:

חד מהם אמר: פסוקא לקבל פסוקא [פסוק
 כנגד פסוק], על כל פסוק שאומר הכהן,
 אומר ישראל פסוק אחד; או בהזכרת השם
 או בסוף הפסוק, למר כדאית ליה, ולמר
 כדאית ליה.

וחד מהם אמר: אבל פסוקא אמר להו
 לכולהו [על כל פסוק שאומר הכהן, אומר
 ישראל את כל שלשת הפסוקים], אם
 בהזכרת השם, אם בסוף הפסוק.

אמר רבי חייא בר אבא:

מציון עושה שמים וארץ", דפסוק זה הרי
 כתיב בהוא עניינא [סמוך הוא לשני
 הפסוקים הראשונים]! (13)

אמר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי:

מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה
 ["ברכו את ה'"], מסיים בברכותיו של
 הקב"ה ["ברוך ה'"], ואינו אומר "יברכך ה'
 שהוא ברכת הקב"ה לישראל.

בברכת כהנים שבמנחה דתעניתא [במנחה
 בתענית], מאי אמרי ישראל? (14)

אמר רב אחא בר יעקב:

א. "אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך
 כי רבו משובתינו לך חטאנו".

ב. "מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה
 תהיה כגור בארץ וכאורח גטה ללון".

ג. "למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל
 לחושע, ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא
 אל תניחנו". (15)

א-ח בברכת כהנים שבנעילה דיומא דכפורי
 [נעילה שביום כיפור] מאי אמרין? (1)

אמר מר זוטרא, ואמרי לה במתניתא תנא
 [יש אומרים שבברייתא שנינו כן]:

13. כלומר: והרי אף בו נזכר לשון ברכה.

14. פירוש "מנחה דתעניתא" הוא, כי בשאר
 תפלות מנחה אין אומרים ברכת כהנים משום
 חשש שכרות.

15. שלשת הפסוקים סמוכים זה לזה, בירמיה יד
 ח ואילך; וראה מה שכתבו התוספות בביאור
 אמירת פסוקים אלו במנחה בתענית, אף שאינם

מענין שאר הפסוקים שהם כדי להראות שאנו
 מודים לה' על הברכות, ונוח לנו בהם.

1. נתקשו התוספות, למה הזכירה הגמרא רק
 נעילה דיום הכפורים, ולא נעילה של תענית,
 ראה תענית כו ב; ולא יישבו.

2. שלושת הפסוקים סמוכים זה לזה, בתהלים
 קכח ד ואילך.

ואמר רבי אבהו:

מריש הוה אמינא: עינותנא אנא [בתחילה הייתי סבור בעצמי שעניו אני]; אך כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו, דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה חד טעמא [שהיה מתורגמנו משמיע לרבים באופן אחר ממה שהיה רבי אבא אומר לו], ובכל זאת לא קפיד רבי אבא, אמינא [אמרתי בלבין]: אם כך לאו עינותנא אנא [איני עניו ביחס לרבי אבא].

מבאר הגמרא: ומאי עינותנא דרבי אבהו [מה היא ענותנותו של רבי אבהו]?

דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו [אשת מתורגמנו של רבי אבהו, שהיה מתכופף ושומע מפי רבי אבהו, ומשמיע את הדרשה לרבים] לדביתהו דרבי אבהו [לאשתו של רבי אבהו]:

הא דידן, לא צריך ליה לדידך [בעלי אינו צריך כלל את בעלך], שחכם הוא כמותו, והאי דגחין וזקיף עליה, יקרא בעלמא הוא דעביד ליה [ומה שהוא מתכופף לשמוע מבעלך ומתרום מעליו, אין זה אלא משום כבוד שהוא נותן לבעלך].

אזלא דביתהו ואמרא ליה לרבי אבהו [הלכה אשתו וסיפרה לרבי אבהו, שכך וכך אמרה לה].

אמר לה רבי אבהו לאשתו:

ומאי נפקא לך מינה [מה איכפת לך אם אכן

כל האומרן לפסוקים אלו בגבולין אינו אלא טועה, שאין אומרים פסוקים אלו אלא לכבוד שם המיוחד⁽³⁾ שאומרים במקדש.

אמר רבי חנינא בר פפא:

תדע שאין לאומרן בגבולין, דהרי במקדש נמי לא מיבעי למימרינהו [אף במקדש לא היה ראוי לאומרם]; שהרי:

כלום יש לך עבד שמברכין אותו, ואינו מאזין?!³

אמר רבי אחא בר חנינא:

תדע, דאדרבה אף בגבולין נמי מיבעי למימרינהו [צריך לאומרם]; שהרי:

כלום יש עבד שמברכין אותו, ואינו מסביר פנים ומראה שמודה הוא עליהם ונוח לו בהם!?

אמר רבי אבהו:

מריש הוה אמינא להו [בתחילה הייתי אומר פסוקים אלו], ואף שבגבולין הוא, אך כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו, דלא אמר להו [אך משראיתי לו שהוא אינו אומרן], אנא נמי לא אמינא להו [אף אני חדלתי מלאומרם].

אגב שאמר רבי אבהו: "מריש הוה אמינא" וחזר בו משום רבי אבא דמן עכו, מביאה הגמרא מה שאמר עוד רבי אבהו, ופתח ב"מריש הוה אמינא", וחזר בו עקב מעשהו של רבי אבא.

3. נתבאר על פי לשון רש"י; ומשמע, ששם אדנות שהיו אומרים בגבולין, אינו נקרא "שם אדנות".

14. המיוחד, וראה מה שנתבאר לעיל לח א הערה

רבי אבהו דרש באגדתא, ואילו רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא [רבי אבהו דרש בדברי אגדה, ורבי אבא בדבר הלכה].

שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא, ואזול לגביה דרבי אבהו [הניחו ציבור השומעים את רבי חייא בר אבא, והלכו לשמוע את דרשתו של רבי אבהו בדברי אגדה].

הלש דעתיה [חלשה דעתו] של רבי חייא בר אבא.

אמר ליה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא, כדי להפיס את דעתו: אמשול לך משל!

למה הדבר דומה: לשני בני אדם, שהיה האחד מוכר אבנים טובות שמחירם יקר, והאחר מוכר מיני סידקות שמחירם זול, וכי על מי קופצין בני האדם, לא על זה שמוכר מיני סדקית המוכר דברים זולים?!

ואף אני, לא משום חשיבות דברי באים אלי האנשים, אלא אדרבה מפני שזולים הם.

הוסיף רבי אבהו ועשה מעשה כדי להפיס את דעתו של רבי חייא:

כך הדבר], סוף סוף מיני ומיניה יתקלם עילאה [ממני וממנו יחדיו מתקלס שמו יתברך], ומה איכפת לך האם משמיע אני לו, או שיודע הוא מעצמו.⁽⁴⁾

ותו, עוד מעשה היה המוכיח על ענותנותו של רבי אבהו:

דרבי אבהו, אימנו רבנן עליה למומנייה ברישא [נמנו החכמים להעמיד את רבי אבהו בראשם], אך כיון דחזייה לרבי אבא דמן עכו, דתפיסי ליה בעלי חובות [משראה את רבי אבא שהיו לוחצים עליו בעלי חובותיו] —

אמר להו רבי אבהו לחכמים: איכא רבה [הנה יש כאן אדם גדול ממני] וראוי שתמנוהו עליכם, כי כך היה הנוהג, שהיו החכמים נותנים ממונם ומעשרים את העומד בראשם כדי שיהא חשוב ויישמעו דבריו.⁽⁵⁾

עוד מביאה הגמרא מענותנותו של רבי אבהו:

דרבי אבהו ורבי חייא בר אבא, איקלעו להווא אתרא [נקלעו שניהם למקום מסוים], ונתכבדו לשאת דרשה לרביים.

4. המהרש"א מבאר את הענין, שהאמורא של רבי אבא היה אומר לציבור דברים טובים לא פחות מאשר שמע מרבי אבא, [שאם לא כן, ודאי היה לו להקפיד שאומר דבר שקר בשמו], והיה לו לרבי אבא להקפיד על כך, שהיה מראה לציבור בפני רבי אבא כאילו הוא חשוב כרבי אבא ולא יצטרך אותו, אלא שענותן היה רבי אבא ולא הקפיד על כך; אבל האמורא של רבי אבהו לא היה מראה לאחרים שכאילו אינו צריך לרבי אבהו, ורק לאשתו היה אומר כך; וזה הוא

5. א. וכמו שאמרו חכמים גבי כהן גדול שנאמר בו "והכהן הגדול מאחיו", ודרשו: "גדלוהו משל אחיו".

ב. ראה מה שכתב כאן המהרש"א.

רבי סימאי — הכי: [על שהחייטנו וקיימתנו], כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גלויותינו לחצרות קדשך, לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם, על שאנו מודים לך.

אמר רב פפא: הילכך נימרינהו לכולהו [יש לומר את כל מה שאמרו אמוראים אלה].⁽⁷⁾

אמר רבי יצחק:

לעולם תהא אימת ציבור עליך, שהרי הכהנים את פניהם הם מסיבים כלפי העם, ובעוד שאחוריהם כלפי שכינה [ארון הקודש].

רב נחמן אמר, מהכא יש לך ללמוד שתהא אימת ציבור עליך:

דכתיב: "ויקם המלך דוד על רגליו, ויאמר: שמעוני אחי ועמי" —

והרי צריך ביאור, שאם "אחי" הם, למה קראם "עמי" ששמע שהוא מולך עליהם, ואם קראם "עמי", למה קראם "אחי"?!

ואמר רבי אלעזר: כך אמר להם דוד לישראל:

אם אתם שומעין לי להיות שלימים למקום, כי אז "אחי אתם"; ואם לאו, שאין אתם שומעים לי, כי אז "עמי אתם, ואני רודה אתכם במקל".

הרי למדנו, שאף המלך אימת ציבור עליו

כי כל יומא — עד לאותו יום — הוה מלוה ליה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו, עד אושפיזיה [היה מלוה רבי חייא את רבי אבהו לאכסנייתו] משום יקרא דבי קיסר [משום כבוד המלך], כי היה רבי אבהו נשוא פנים בית המלך —

ואילו בההוא יומא [באותו יום שבו היה המעשה], אלוייה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה [ליוה רבי אבהו את רבי חייא לאכסנייתו], ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה [לא נתישבה דעתו של רבי חייא].

כאן שבה הגמרא לענין שעסקה בה הגמרא בתחילה, ומענין לענין באותו ענין:

בזמן ששליח ציבור אומר "מודים", העם מה הם אומרים:

אמר רב, כך הם אומרים: "מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך", כלומר: על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך.

ושמואל אמר, כך הם אומרים: "מודים אנחנו לך ה' אלהינו⁽⁶⁾ אלהי כל בשר, יוצרנו יוצר בראשית, על שאנו מודים לך".

נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי, שכך אומר הציבור: "מודים אנחנו לך ה' אלהינו, אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית], ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו, על שאנו מודים לך.

רב אחא בר יעקב מסיים בה — אחר דברי

7. לפי פירושו של רש"י שכל אחד מהאמוראים מוסיף הוא על דברי חברו, היה יכול רב פפא לומר: אומרים כרבי סימאי, וצריך תלמוד.

6. נתבאר על פי רש"י, שפירש, שכל אחד מהאמוראים מוסיף על הקודם לו.

כאשר כשרים הם, והוא קורא אותם "אחי" ולא "עמי".⁽⁸⁾

רבנן אמרי, מחכא יש ללמוד שלעולם תהא אימת ציבור עליך:

דתנו רבנן: אין הכהנים רשאיין לעלות בסנדליהם לדוכן, וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי.

והרי מאי טעמא אינם עולים בסנדליהם? וכי לאו משום "כבוד צבור", שלא יראו את סנדליהם עם הטיט שעליהם, בשעה שהם נושאים את כפיהם, ושולי גלימתם אינה מכסה שוב את סנדליהם!?

אמר רב אשי: לא זה הטעם; אלא:

התם הוא משום דילמא מפסקא רצועה בסנדלו [שמא תיפסק רצועה בסנדלו], ומתבייש הוא בכך, ובשעה שאחיו הכהנים מברכים את העם, הדר איהו ואזיל למיקטריה, [ישב הוא לקשור את הרצועה], ומתוך שאינו מברך את העם, אמרי הציבור: ודאי בן גרושה ובן חלוצה הוא, ואינו כהן הראוי לעלות לדוכן.

שנינו במשנה: במדינה אומר אותה שלש ברכות, ובמקדש ברכה אחת:

מבאר הגמרא: וכל כך למה, שבמקדש מ-ב אומרין אותה ברכה אחת!⁽¹⁾

לפי שאין עונין אמן במקדש.

תנו רבנן:

מנין שאין עונין אמן במקדש?

שנאמר בתפלת עזרא בבית שני: "קומו ברכו את ה' אלהיכם, מן העולם ועד העולם, ויברכו שם כבודך, ומרומם על כל ברכה ותהלה":

"קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם":⁽²⁾ כאשר תברכו את ה' במקדש, כך תאמרו: "ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך מגן אברהם [או מחיה המתים]".⁽³⁾

"ויברכו שם כבודך": כאשר ישמעו העם את ברכת ה', יאמרו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו וכו' ". ולפי המבואר שם היה משמע, שצריך לומר כאן: "תנו רבנן: וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש, ומנין שאין עונין אמן במקדש וכו'"; וצ"ע, ומיהו הלשון בתענית אף הוא מגומגם.

2. הפסוק הוגה על פי הכתוב כמו שהעיר הרש"ש.

3. נוסח הברכה נכתב על פי הגמרא בתענית טז

8. כן פירש רש"י, אבל המהרש"א כתב שהוא דחוק; ופירש, שהלימוד הוא ממה שקם דוד על רגליו, ראה שם, והמשך דברי הגמרא על אחי ועמי, הוא כדרך התלמוד, שמבאר את הפסוק, כיון שהביאו.

1. נתבאר על פי רש"י; אך הנה מצינו בתענית טז ב בברייתא: "אבל במקדש היו אומרים, ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל, ולא היו עונין אחריו אמן, וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש, ומנין שאין